

Πώς επιβλήθηκε ο Χριστιανισμός στην Κύπρο

✖ Ο εκχριστιανισμός τής Κύπρου δεν ήταν καθόλου μια ειρηνική ιεραποστολή. Απεναντίας, ο «ευαγγελισμός» τού νησιού φαίνεται μάλλον να ήταν αγγελία και πράξη τρόμου, βίας, και συστηματικού προσηλυτισμού, έως ότου το νησί να «αγκαλιάσει» (ή να «ασπαστεί», κ.λπ., όπως μάς λένε συνήθως οι δάσκαλοι) τον Χριστιανισμό. Τουλάχιστον, έτσι υποδεικνύουν οι πηγές, οι πλείστες των οποίων πολύ βολικά αγνοούνται ή υποβαθμίζονται από θεολόγους, υποψήφιους διδάκτορες τής Θεολογίας (π.χ. Χ. Κ. Οικονόμου: «Οι απαρχές τού Χριστιανισμού στην Κύπρο», διδακτορική διατριβή, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, 1986, σελ. 128-132.), καθηγητές, κ.λπ. Εδώ, θα αφήσουμε τις πηγές να μιλήσουν βασικά από μόνες τους, με λίγα σχόλια και κάποια συμπεράσματα στο τέλος κι ας κρίνει ο καθένας αναλόγως .

Από τις «Πράξεις των Αποστόλων»

Αν και το εδάφιο από την Καινή Διαθήκη, που θα παραθέσουμε, έχει αμφισβητηθεί^[1], όπως φυσικά και όλη η Αγία Γραφή για την ιστορική αλήθεια, που εμπεριέχει, εν τούτοις το παραθέτουμε, αφού για την Εκκλησία θεωρείται αληθές (και το δίδαγμα τού «αξιέπαινου») και συνάδει, κατά την γνώμη μου, με το όλο πνεύμα και μεθόδους τού προσηλυτισμού τού νησιού. Μας λέει ο Λουκάς λοιπόν, στις «Πράξεις» (13: 8-11), ότι:

...Ο Ελύμας ο μάγος [...] αντιστεκότανε και εζητούσε να αποτρέψη τον ανθύπατον από την πίστιν. Τότε ο Σαύλος, ο γνωστός και ως Παύλος, γεμάτος Πνεύμα Άγιον, έστρεψε το βλέμμα προς αυτόν και είπε, [Συ, που είσαι γεμάτος από κάθε δόλον και ραδιουργίαν, υιέ τού διαβόλου, που εχθρεύεσαι κάθε τι καλό, δεν θα παύσης να διαστρέφης τούς ίσιους δρόμους τού Κυρίου; Και τώρα να, το χέρι τού Κυρίου θα σε χτυπήση· θα είσαι τυφλός και δεν θα βλέπης τον ήλιον επί ένα διάστημα]. Αμέσως δε, έπεσε επάνω του θαμπάδα και σκοτάδι και περιεφέρετο εδώ και εκεί ζητώντας να τον οδηγήσουν από το χέρι.

Το παραπάνω, είναι το γνωστό περιστατικό, όπου ο Παύλος και ο Βαρνάβας, στην αποστολή τους για προσηλυτισμό τού ανθύπατου^[2], Σέργιου Παύλου τής Κύπρου, τύφλωσαν τον αντιστεκόμενο στην πλύση «ψευδοπροφήτη» Ελύμα, ακόλουθο τού

ανθρώπου, απλά και μόνο, για να πεισθεί ο άνθρωπος (και όχι τόσο ο Ελύμας), να δεχτεί τον Χριστιανισμό.

Άλλες ιστορικές και εκκλησιαστικές πηγές

Στο έργο «Περίοδος και μαρτύριον Βαρνάβα», ο συγγραφέας μάς αναφέρει τα εξής εκπληκτικά: «Και στο δρόμο μας βρήκαμε μια βρωμερή πομπή να τελήται κοντά στην πόλη (τού Κουρίου), όπου ένα πλήθος γυναικών κι ανδρών γυμνών ετελούσαν την πομπή. Και σ' εκείνο τον τόπο γινόταν πολλή απάτη και πλάνη. Και σαν γύρισε ο Βαρνάβας και την επιτίμησε, έπεσε το δυτικό μέρος, ώστε πολλοί να πληγωθούν. Και πολλοί απ' αυτούς πέθαναν κι όλες κι οι υπόλοιποι κατέφυγαν στο ιερό τού Απόλλωνος, που ήταν κοντά στην λεγόμενη Ιερά» (παρ. 19, δες Κ. Χατζηιωάννου: «Η Αρχαία Κύπρος εις τας ελληνικάς πηγάς», τόμ. Α', 1985, σελ.333).

Αν το παραπάνω εμπεριέχει ιστορική αλήθεια (δες παρακάτω συμπεράσματα), μόνο λύπη, αλλά και οργή, προκαλούν τα περιγραφόμενα περιστατικά των απρόκλητων και εγκληματικών πράξεων τού Βαρνάβα^[3]. Ομολογώ δεν γνώριζα, ότι η απίστευτα όμορφη παράλια, και ιστορική περιοχή, τού Κουρίου (που από παιδί πήγαινα εκεί και την οποία προσπάθησαν να μετονομάσουν κάποιοι σε Αγ. Ερμογένη^[4], έχει ποτιστεί με το αίμα ανθρώπων (συμπερασματικά, Ελλήνων) που απλά τελούσαν τις γιορτές τους και ζούσαν τις ζωές τους χωρίς να ενοχλούν κανένα, από το μένος και τον ζήλο των πρώτων χριστιανών.

Ο Εφραίμ, στο έργο του «Περιγραφή τής Ιεράς Μονής τού Κύκκου», αναφέρει το εξής απίστευτο περιστατικό: Περιφερόμενος, λέει, στη Μονή των Ιερέων βρήκε εκεί παλιό τετράδιο «γραμμένο σε αρχαίο ελληνικό ύφος», που ήταν μέρος τού «Βίου τού Αγίου Ευτυχίου». Και συνεχίζει ο συγγραφέας: «Και για να γίνω πιστευτός βάζω εδώ με τις ίδιες λέξεις εκείνα που βρήκα εκεί απaráλλακτα. □Και όπως στον Μωυσή, λέγει, δόθηκε βοηθός ο Ααρών, έτσι και στον Ευτύχιο δόθηκε ο συστρατιώτης Νικόλαος, γιατί μαζί του χάλασε τον ναό τής ακάθαρτης θεάς κι έκτισε το ωραιότατο τέμενος τής Αγίας Θεοτόκου κι από τις πέτρες τής ακάθαρτης θεάς, που πολεμούσε τον Θεό, οικοδόμησε τον άγιο οίκο που βλέπετε».^[5]

Στο Βίο τού Αγίου Τύχωνος, αναφέρονται τα εξής:

Και διαρκώς ήλεγχε (ο Τύχων) την αθεότητα και ματαιότητα των Ελλήνων και

Ιουδαίων. [...] Λοιπόν, απομάκρυνε πάρα πολλούς Έλληνες από την ειδωλολατρική θρησκεία και τούς αφοσίωσε στον Χριστό. Κι όταν μερικοί επέμεναν στην πλάνη τους κι έκαμναν στον ναό των ειδώλων θυσίες πάνω στους βωμούς, ο άγιος έμπαινε στους ναούς των και δυναμωμένος από τον Θεό κατέστρεφε τα σιχαμερά τους αντικείμενα. Κι αφού πήρε στα χέρια του ένα καμιτσίκι, την ιέρεια τής Αρτέμιδος, Μιαραναθούσαν λεγόμενη, που τον εξύβρισε, την έσπρωξε πολύ δυνατά. Αυτή μόλις κατάλαβε την δύναμη τού Χριστού [...], πίστεψε στον Θεό.^[6]

Στο βίο τού Αγίου Επιφανίου αναφέρονται τα εξής:

Μα υπήρχαν κι άλλες πάρα πολλές αιρέσεις στην χώρα των Κυπριών. [...] Γι' αυτούς ο Επιφάνιος έγραψε επιστολή στον βασιλιά Θεοδόσιο, για να τούς διώξει από την νήσο με διάταγμα βασιλικό. Γιατί μέσα σ' αυτούς ήταν άνθρωποι πλούσιοι, που τούς εμπιστεύουνταν δημόσιες θέσεις και ταπείνωναν τούς ορθόδοξους. Αφού πήρε λοιπόν ο βασιλιάς τα γράμματα από τον Επιφάνιο, έκαμε ένα τέτοιο τύπο διατάγματος. [...] Λοιπόν, όταν ήρθε το διάταγμα με κάποιο που υπηρετούσε τον στρατό κι εμφανίστηκε στο κοινό, πολλοί απ' αυτούς πείστηκαν στον Επιφάνιο. Μα όσοι δεν πείστηκαν, αμέσως διώχτηκαν από τη νήσο.^[7]

Το παραπάνω, είναι ένα μικρό δείγμα τής δράσης και τού χαρακτήρα τού Επιφανίου. Κάποιος θα μπορούσε να γράψει ένα άρθρο αποκλειστικά γι' αυτόν τον «Μέγα Άγιο», όπως τον ονομάζει η Εκκλησία και τιμά (όχι καταδικάζει) στις 12 Μαΐου.

Τέλος, αναφέρουμε ακόμα ένα Κύπριο επίσκοπο, τον «ιερομάρτυρα» Μαρκέλλο (επίσκοπο τής Απαμείας στην Συρία), ο οποίος όταν πήρε το επισκοπικό αξίωμα, «...έγινε θερμός θιασώτης τής χριστιανικής πίστης, ιδρύοντας εκκλησίες σε δόξα τού Θεού και χαλώντας ειδωλολατρικούς ναούς. Από τούς οποίους ένας, που λεγόταν τού Διός, επειδή δεν άφηνε ο δαίμονας που κατοικούσε μέσα να κατακαή ή με άλλους τρόπους να γκρεμιστεί, αφού πήρε ο άγιος νερό και το ευλόγησε και το ράντισε πάνω στα στοιβαγμένα ξύλα, τον έκαμε να πάρει φωτιά και να κατακαή» («Μηναίον», 14 Αυγούστου, δεσ Κ. Χατζηιωάννου ανωτέρω, σελ. 436-437).

Φαίνεται, πως η «δικαιοσύνη» των χριστιανών είναι μάλλον μικρού βεληνεκούς,

και δεν καλύπτει Έλληνες, Ιουδαίους, άλλους αλλόθρησκους, κ.λπ.

Συμπεράσματα

Στη διδακτορική του διατριβή, όπως αναφέραμε στον πρόλογο, ο Χ. Κ. Οικονόμου, περιέργως αναφέρει μόνο τις Περιόδους Βαρνάβα (και το πρώτο περιστατικό, εκείνο δηλαδή, που ο Βαρνάβας «γκρέμισε το δυτικό μέρος, όπου πολλοί πληγώθηκαν και πέθαναν») και αγνοεί όλες τις άλλες πηγές. Αρκείται μόνο στο να παρατηρήσει, ότι στις Περιόδους Βαρνάβα «δεν μπορούμε να δώσουμε μεγάλη ιστορική βαρύτητα, και ότι το («απόκρυφο») αυτό έργο κινείται στα όρια του μύθου». Γιατί όμως τότε περιγράφεται και είναι αποδεκτό από άλλους ιστορικούς της Εκκλησίας; Η κυριότερη πηγή που χρησιμοποιήσαμε σε αυτό το άρθρο (αυτή τού Κ. Χατζηγιάννου δηλαδή), που αναφέρει τις Περιόδους Βαρνάβα, καθώς και τα άλλα έργα, είναι έκδοση της Αρχιεπισκοπής Κύπρου. Το απορρίπτει (καταδικάζει;) ή όχι η Εκκλησία το παραπάνω κείμενο; Διότι, δεν είναι συνήθης τακτική της Εκκλησίας να χρηματοδοτεί εκδόσεις έργων, των οποίων καταδικάζει.

Για τα έργα που αναφέραμε παραπάνω, τα οποία ο Οικονόμου μάλλον γνωρίζει, αλλά απλά τα αγνοεί, δίνει γενικά την παρακάτω φτηνή, σχεδόν ακαταλαβίστικη, ψευτο-ψυχολο-δικαιολογία, για τον σκοπό και το κύρος τους: «Σκοπός των έργων αυτών είναι να δοθεί ικανοποίηση στην ανθρώπινη περιέργεια των χριστιανών με κάποια [ιστορική] απάντηση, συνήθως ευσεβούς φαντασίας. Έτσι, και στην περίπτωση μας το κενό της ιστορικής πληροφόρησης των γεγονότων της δράσης τού Βαρνάβα και Μάρκου στην Κύπρο, προσπαθούν να το καλύψουν (οι Περίοδοι Βαρνάβα κ.λπ.)».^[8]

Πολλά όμως από τα χριστιανικά «κατορθώματα», που περιγράφουν (βία, γκρέμισμα ναών, χλευασμός αρχαίων Ελλήνων κ.λπ.) είναι και στην Αγία Γραφή ή στα Μηναία, ή διαβάζονται τις Κυριακές και μνημονεύονται με περηφάνεια. Δηλαδή, οι πράξεις βίας, που αναφέρουν τα αποκηρυχθέντα έργα, μάλλον συνάδουν με τις πρακτικές και φιλοσοφία τού επιθετικού προσηλυτισμού εκ μέρους της Εκκλησίας, παρά αποτελούν εξαιρέσεις.

Επίσης, λέει ότι: «(Τα έργα αυτά) αποκαλύπτουν διάφορες, κυρίως αιρετικές τάσεις, οι οποίες εμφανίστηκαν κατά καιρούς στην Εκκλησία και προσπάθησαν να νοθεύσουν τα ιερά κείμενα. Πάντως, είναι χαρακτηριστικό, πως η Εκκλησία με το αλάθητο αισθητήριό της, τα πνευματικά και ιστορικά της κριτήρια, περιχαράκωσε

τα γνήσια και απέβαλε τα νόθα έργα».^[9]

Κατ' αρχήν, ως ακαδημαϊκός, αδυνατώ προσωπικά τουλάχιστον να συλλάβω, πώς είναι δυνατόν κάποιος να εκπονεί έρευνα στην ιστορία τής Εκκλησίας, αλλά την ίδια στιγμή να αποδέχεται το αλάθητο τής ιστορίας επί τού θέματος. Ίσως, είναι κι αυτό μια από τις γνωστές τακτικές τής Εκκλησίας, όπου ό,τι τη συμφέρει το κρατά, αλλά ό,τι όμως την εκθέτει, το αποβάλλει «κτίζοντας» αυτή την «ιστορία» της, όπως θέλει, με παίκτες, όπως τον Οικονόμου.

Τώρα, για τα παραπάνω έργα. Τα έχει δηλαδή επίσημα αποκηρύξει η Εκκλησία; Πότε, και πού; Και για ποιους λόγους; Διότι, και αν ακόμα τα έχει αποκηρύξει, τουλάχιστον από αυτά, που μάς λέει ο Οικονόμου, δεν φαίνεται να τα έχει αποκηρύξει λόγω των εγκλημάτων, που αναφέρουν (από ηθικής άποψης, δηλαδή), αλλά λόγω τού ψυχολογικού (μη ιστορικού, δήθεν) και αιρετικού τους χαρακτήρα. Επίσης, δεν αποκηρύσσεται το πρώτο εδάφιο που αναφέραμε, αυτό από την Καινή Διαθήκη, και ο Οικονόμου στην διατριβή του επιχειρηματολογεί για την εγκυρότητα και ιστορικότητά του. Ο λόγος, φυσικά, είναι προφανής. Επειδή αυτό είναι από την Καινή Διαθήκη, το «ιερό» βιβλίο των χριστιανών. Και αυτό όμως περιγράφει ένα περιστατικό βίαιου προσηλυτισμού.

Οπότε και εν κατακλείδι, το συμπέρασμα φαίνεται να είναι ένα: Η Εκκλησία δικαιολογεί, συναινεί, και είναι περήφανη για περιπτώσεις βίας κατά άλλων, αρκεί να προέρχονται από την Αγία Γραφή ή άλλες εγκεκριμένες πηγές. Αν προέρχονται όμως από αλλού, τότε απορρίπτονται. Αυτό είναι και μια έξυπνη τακτική, να μειώνεται δηλαδή όσο το δυνατόν η οποία αρνητική, τότε και τώρα, δράση και εικόνα τής Εκκλησίας. Πολλοί ορθόδοξοι απολογητές απορρίπτουν τα παραπάνω έργα (ξανά, δεν είναι σίγουρο αν, ποια ή πότε, τα έχει απορρίψει η Εκκλησία) για δογματικούς ή πολιτικούς και όχι για ιστορικούς ή ηθικούς, λόγους. Όπως και να έχει το πράγμα, απορριπτέα ή μη, έγκυρα ή μη, τα παραπάνω έργα περιγράφουν περιστατικά βίας, που μάλλον συνάδουν με τις πρακτικές και φιλοσοφία τού επιθετικού προσηλυτισμού εκ μέρους τής Εκκλησίας, παρά αποτελούν εξαιρέσεις. Οπότε, υπάρχει τουλάχιστον μια λογική και ιστορική βάση, ότι περιγράφουν κάποιες αλήθειες, τουλάχιστον για τα περιστατικά βίας.^[10] Κάποιοι χριστιανοί απολογητές όμως, τα απορρίπτουν χωρίς καμιά λογική ή ιστορική βάση, αλλά μόνο με κριτήρια δόγματος.

Τέλος, φαίνεται ότι στην Κύπρο, αλλά όπως και στην Ελλάδα (αλλά και αλλού), ο

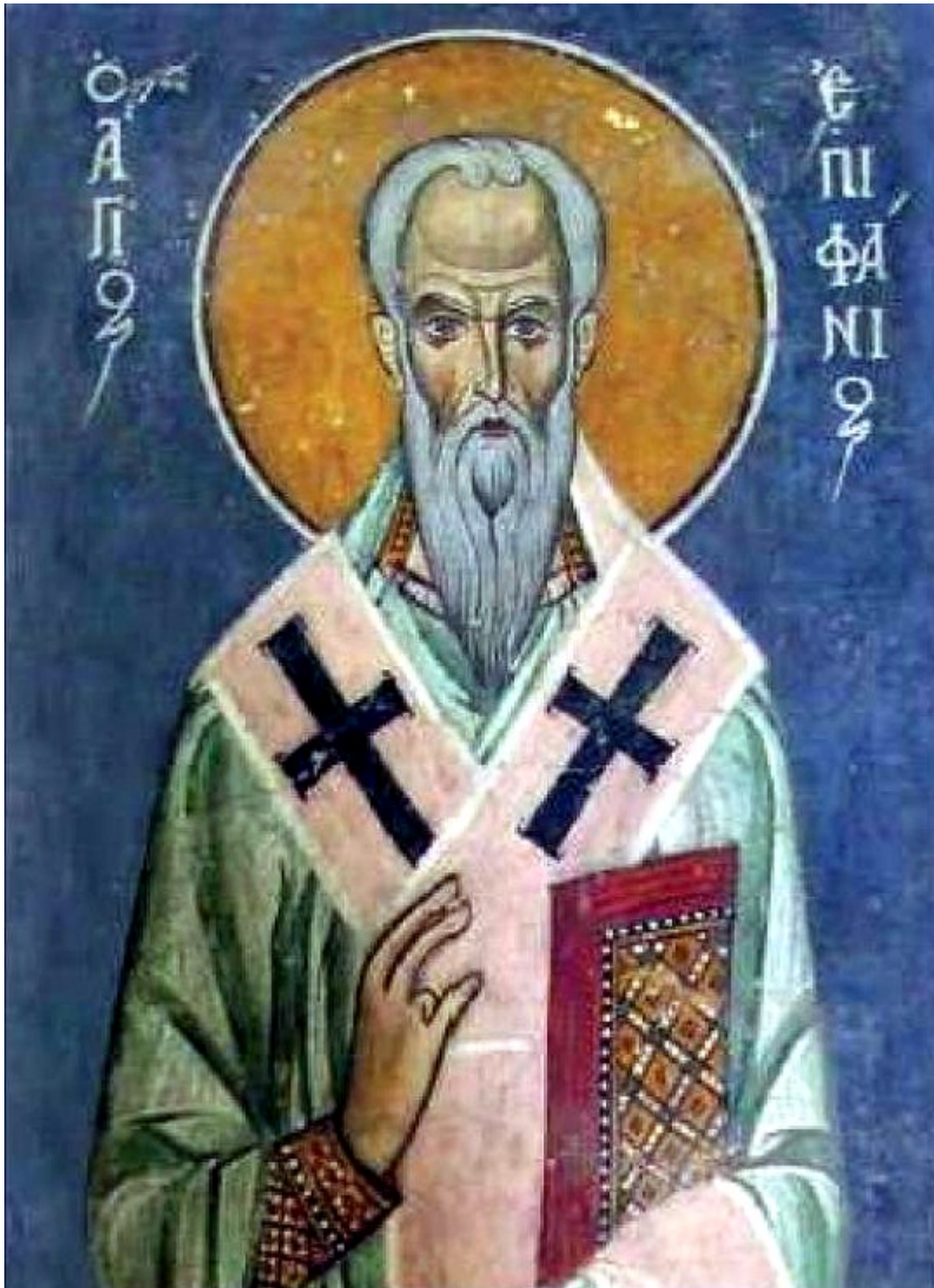
Χριστιανισμός επιβλήθηκε με τη βία, με δολοπλοκίες, και πολιτική, παρά «αγκαλιάστηκε» με χαρά, όπως μάς λένε στα σχολεία. Η πρόθεση είναι τουλάχιστον να ξεκινήσει μια συζήτηση επί τού θέματος, ούτως ώστε να σταματήσουν κάποτε οι «μυθολογίες» και οι πολιτικές σκοπιμότητες και να έρθει κάποτε μια «κάθαρση» στην «τραγωδία». Στην Κύπρο τού Ζήνωνα, και όχι τού Βαρνάβα, από το 45 μ.Χ. περίπου, ξεκίνησε μια τραγωδία, που έχει τραβήξει όμως για πολύ. Ας επιδιώξουν επιτέλους οι Κύπριοι την κάθαρση στην τραγωδία τους, αφού, όπως είπε και ο Αριστοτέλης^[11], αυτός είναι και ο κύριος σκοπός μιας τραγωδίας. Αλλιώς, θα παραμείνει μια τραγωδία χωρίς κανένα νόημα και σκοπό.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Σήμερα η Κύπρος διαθέτει Αρχιεπισκοπή (ο αρχιεπίσκοπός της προσαγορεύεται ως «Νέας Ιουστινιανής και πάσης Κύπρου») με εννέα μητροπόλεις, περίπου μία ανά 100.000 κατοίκους (Πάφου, Κιτίου, Κυρήνειας, Λεμεσού, Μόρφου, Κωνσταντίας-Αμμοχώστου, Κύκκου και Τηλλυρίας, Ταμασού και Ορεινής και Τριμυθούντος). Παρατηρείστε στην εικόνα, ότι η Εκκλησία τής Κύπρου συνεχίζει να αποκαλεί τη Σαλαμίνα όχι με το ελληνικό της όνομα, αλλά με το χριστιανικό: Κωνσταντία!

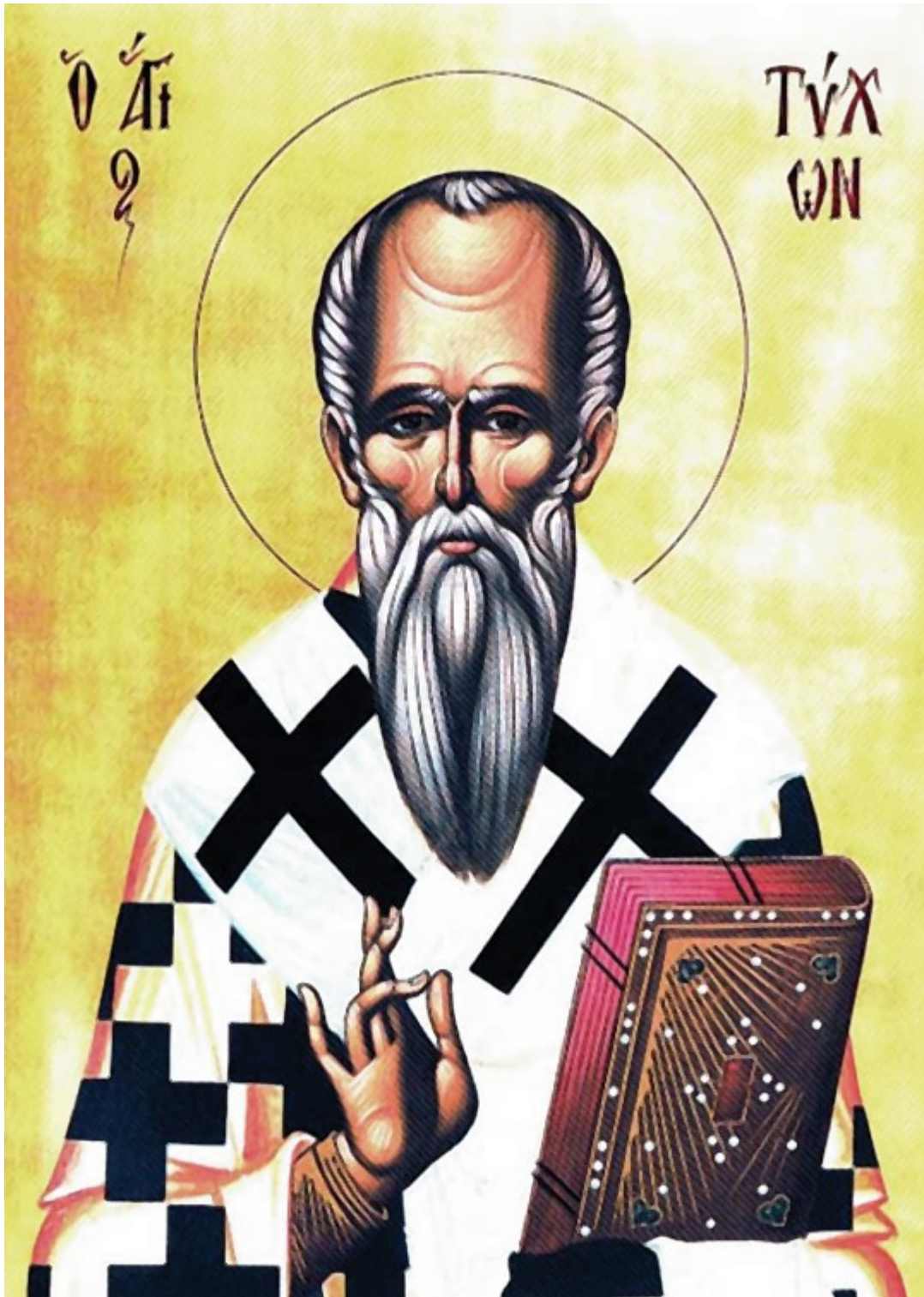
Ο άγιος Επιφάνιος (12 Μαΐου), επίσκοπος Κύπρου, ήταν εβραϊκής καταγωγής με διασυνδέσεις στην πολιτική εξουσία (Μ. Θεοδόσιο, Αρκάδιο, Ονώριο κ.ά.). Έλαβε εντολή να πάει στην Ιερουσαλήμ κι από εκεί στην Κύπρο, όπου σε τρεις μόλις μέρες, με συνοπτικές διαδικασίες, από διάκονος αναρριχήθηκε όλους τούς ιερατικούς βαθμούς κι αμέσως ενθρονίστηκε επίσκοπος Σαλαμίνας στη θέση τού πρώην επισκόπου, ο οποίος «κατά σύμπτωση» πέθανε εκείνες τις μέρες. Έκτοτε, με την αρωγή τού Μ. Θεοδοσίου επέβαλε με τη βία τον Χριστιανισμό στο νησί.

Μωυσής εναντίον Ησιόδου· Άγιος Επιφάνιος εναντίον Φιλοσοφίας (Μέγας
Συναξαριστής τής Ορθοδόξου Εκκλησίας, τόμ. 5ος, 12 Μαΐου, σελ. 277).

Ὅθεν ἐτοποθέτησεν ὁ Ἅγιος τὰς θείας Γραφὰς ἐκ δεξιῶν καὶ ὁ φιλόσοφος τὰ βιβλία του ἐξ ἀριστερῶν καὶ ἤρχισεν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς Κοσμοποιΐας. Ὁ μὲν Ἅγιος ἀπὸ τῆς Γενέσεως, τὴν ὁποῖαν συνέγραψεν ὁ Μωϋσῆς, ὁ δὲ φιλόσοφος ἀπὸ τὴν γένεσιν, τὴν ὁποῖαν συνέγραψεν ὁ Ἡσίοδος. Ἀναγινώσκοντες δὲ τὰ δύο βιβλία ἐφιλονεῖκουν μετὰ ξύ των. Ὅμως τὸ φῶς ἦτο φῶς καὶ τὸ σκότος, σκότος. Ἡ Γένεσις, δηλαδὴ, τοῦ Μωϋσέως ἦτο ἀληθής, καὶ ἡ γένεσις τοῦ Ἡσιόδου ἦτο ψευδής. Διότι ὁ Μωϋσῆς συνέγραψε τὴν Γένεσιν μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ, ὁ δὲ Ἡσίοδος ἐκ Θεοῦ εἶχε τὴν ζωὴν καὶ ἀπὸ τῶν δαιμόνων τὴν πλάνην.

Ο ἅγιος Τύχων ο θαυματουργός, «πολλοὺς ἐλληνικοὺς ναοὺς κατέστρεψε καὶ συνέτριψε τα ἐν αυτοῖς εἰδῶλα» (Μέγας Συναξαριστὴς τῆς Ορθοδόξου Εκκλησίας, τόμ. 6ος, 16 Ιουνίου, σελ. 216-218).

Περισσότερες από 100 παλαιοχριστιανικές βασιλικές έχουν εντοπισθεί στην Κύπρο, πολλές σε αρχαιολογικούς χώρους, κτισμένες με υλικά κατεδαφισθέντων αρχαίων ναών. Στη φωτογραφία ο ναός της Αγίας Κυριακής Χρυσοπολίτισσας στον αρχαιολογικό χώρο της Πάφου.

Μιχάλης Αριστείδου

(Επίκουρος καθηγητής, Τμήμα Μαθηματικών στο Barry University, Miami Shores, Φλόριντα, Η.Π.Α.)

Παραπομπές

1. ^[1] F. C. Bauer: «Paul the Apostle of Jesus Christ, His Life and Works, His Epistles and Teachings. A Contribution to a Critical History of Primitive Christianity», (trsl. E. Zeller), Vol.1, 1873, σελ. 93-98. (δες Χ. Κ. Οικονόμου ανωτέρω, σελ. 45).
2. ^[2] Γνωστή η τακτική. Στόχος ανώτερα κυβερνητικά στελέχη, έτσι ώστε να εξασφαλίζονται είτε με νόμους, είτε με πολιτική επιρροή, πολιτικές ευνοϊκές προς το χριστιανισμό. Πολιτική δηλαδή η κίνηση, αφού, όπως θεωρεί και ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος, «η σύγκρουση αυτή...είχε στόχο την μεταστροφή τού Ρωμαίου ανθύπατου τής Κύπρου» (όχι πρωτίστως δηλαδή τού «πλανεμένου» Ελύμα). (Ι. Χρυσοστόμου, «Υπόμνημα εις τας Πράξεις των Αποστόλων», δες Χ. Κ. Οικονόμου ανωτέρω, σελ. 43). Δες επίσης τις πολιτικές των χριστιανών μέσω των αυτοκρατόρων, όπως για παράδειγμα αυτές τού Επιφάνιου, που θα αναφέρουμε στη συνέχεια.
3. ^[3] Στον «Βίο και πολιτεία τού πατρός Αυξιβίου» (παρ. 7, δες Κ. Χατζηιωάννου: «Η Αρχαία Κύπρος εις τας ελληνικάς πηγάς», τόμ. Α΄, 1985, σελ. 337) αναφέρεται προκλητικά, ότι ο «Βαρνάβας [...] αγωνίστηκε

τον ωραίο αγώνα τής πίστης». Επίσης, η Εκκλησία τής Κύπρου τον θεωρεί ιδρυτή της και τον τιμά ανάλογα.

4. ^[4] Την αρχαία Σαλαμίνα τής Κύπρου την είχαν μετονομάσει τότε σε Κωνσταντία.
5. ^[5] «Περιγραφή τής Ιεράς, Σεβάσμιας και Βασιλικής Μονής τής Υπεραγίας Θεοτόκου τού Κύκκου», έκδ. Δ΄, σελ. 63. (δες Κ. Χατζηιωάννου ανωτέρω, σελ. 395). Δυο γραμμές παρακάτω επίσης, αναφέρεται, ότι «ο Νικόλαος εμπιστεύεται την επισκοπή τής Λυκίας, ενώ ο μακάριος Ευτύχιος παρέμεινε εδώ απολαμβάνοντας με χαρά, μέσα σε κόπους, τούς καρπούς των».
6. ^[6] Βίος Αγίου Τύχωνος 2. (δες Κ. Χατζηιωάννου ανωτέρω, σελ 397).
7. ^[7] Βίος Αγίου Επιφανίου 59 (370 Β). (Δες Κ. Χατζηιωάννου ανωτέρω, σελ. 417). Η πληροφορία αυτή επιβεβαιώνεται και στην «Ιστορία τής Νήσου Κύπρου», τού Φ. Ζαννέτου, τομ. Α΄, 1910, σελ. 485-487. Ο τελευταίος αναφέρει επίσης, ότι όλα αυτά περιγράφονται από τον Πολύβιο, Επίσκοπο Ρινοκουκούρων, στον βίο τού Αγίου Επιφανίου (και δίνει ως πηγή τον Σάθα, 2ζ). Συγκεκριμένα, στο διάταγμα λέει ο Θεοδόσιος: «Αν κανείς δεν υπακούη στον πατέρα Επιφάνιο, τον επίσκοπο τής χώρας των Κυπρίων με τούς θείους λόγους, ας βγαίνει έξω από την νήσο, κι όπου θέλει ας κατοική. Μα αν μερικοί όντας αγαπητοί και τέκνα τής μετάνοιας και ομολογούν στον κοινό πατέρα ότι □αφού πλανηθήκαμε, θέλουμε να ῥθουμε στην οδό τής αλήθειας□, ας μείνουν στην νήσο για να διδάσκωνται από τον κοινό πατέρα».
8. ^[8] Χ. Κ. Οικονόμου, σελ. 45.
9. ^[9] Χ. Κ. Οικονόμου, σελ. 132.
10. ^[10] Όχι για τα περιστατικά «θαυμάτων», προφανώς, αφού αυτά δεν έχουν ούτε ιστορική, αλλά ούτε λογική βάση.
11. ^[11] Αριστοτέλης, Περί Ποιητικής, [1448a][1], 6.